

Изабела Лис-Виелгош (Познан, Полша)

ПРОБЛЕМЪТ ЗА ПРЕВОДИТЕ НА СТАРОБЪЛГАРСКИ И СТАРОСРЪБСКИ ТЕКСТОВЕ НА ПОЛСКИ ЕЗИК*

Рецепцията на средновековните православни славянски литератури в рамките на полската култура е сложен проблем, който може да привлече вниманието както на филолози, така и на културолози и транслатолози. Това е тема, ситуираща се в пресечната точка на множество различни дискурси, но обикновено, и за съжаление, тя остава в периферията на научните дискусии. Сравнително рядко изследователите разглеждат въпроса за присъствието, разпознаването, начина на достигане и функциониране на средновековната славянска книжнина в Полша, въпреки че многократно и в миналото, и днес сме чували идеите за общност, декларации за непредубедено отношение към другите, постулати за диалог, в този случай със сродните или близки славянски литератури и култури. Периферното значение на този проблем в научните изследвания, и особено в славистичните проучвания, до известна степен съвпада или дори произлиза от сравнително слабата позиция на този вид писменост в полските читателски среди. Ситуацията е още по-неразбираема на фона на все пак дългата история на рецепцията на средновековните славянски литератури на териториите, на които се говори полски език и които са свързани с полската култура, като под рецепция разбирам речниковата дефиниция на това понятие като акт на приемане на литературното произведение (в този случай на староруски, старобългарски, старосръбски текстове) от страна на литературната публика и начина на неговото съществуване в рамките на различни читателски общности (вж. Sławiński 1988: 24).

* Статията е подготвена като част от научноизследователския проект „Полската рецепция на книжнината и фолклора на народите от кръга *Slavia Orthodoxa* – история и библиография на преводното творчество“. Проектът се реализира в Центъра за изследване на историята и културата на Средиземноморието и Югоизточна Европа „Валдемар Церан“ към Лодзкия университет и е финансиран от Националния център за наука с решение номер DEC-2012/05/E/HS2/03827.

Бихме могли да предположим, че познавателните тенденции и еуфорията на деветнадесетото столетие по отношение точно на тази част от културното и книжовното наследство, оживлението в славистичните и филологическите изследвания, в изследванията на изворите, а също така и усилената издателска дейност трайно ще включат и значително ще разширят присъствието на средновековните южнославянски литератури в полската култура. И наистина до известна степен се случва точно така, защото тогавашният интерес към славянството поражда преводи на множество ценни стари църковни паметници, но въпреки това корпусът преведени текстове както тогава, така и сега остава сравнително скромен. Трябва да се спомене, че от самото начало се забелязва известна асиметрия в посоките на проучване и подбор на текстовете за превод. Вниманието на изследователите, преводачите, редакторите и читателите се концентрира предимно върху староруската книжнина, по-рядко върху старобългарската и само епизодично върху старосръбската. Освен това достигането на литературите на православните славяни до пространството на полската култура и просъществуването им в него е затруднявано от почти винаги присъстващата и несъмнено постоянна необходимост от/или предпочитание към преводи от западноевропейски литератури (т.е. от латинския езиков ареал). Разбира се, това привилегировано положение на западните литератури не представлява изчерпателно обяснение, а само ни насочва към своеобразно предположение, към търсене на едни, а не на други причини за изборите на преводачите и очакванията на читателите. Един от определящите фактори е свързан с програмите за идентичност, с постулираната или манифестирана латинска идентичност, с принадлежността към *Slavia Latina*, с ориентирането на полската културна общност към Запада, въпреки че нейната история не позволява да се направи толкова еднозначна дефиниция, да се даде едноизмерен образ. Силен аргумент за мултикултурността е някогашната Жечпосполита – държава на много култури. В основата на тази негативна мотивация може да стои собственото разбиране на полската културна общност (т.е. на нейното мнозинство), което има решаващо значение за склонността ѝ към латинското западноевропейско наследство и се осъществява чрез механизми на своеобразно потискане – знак за откъсване от общността и културата – в този случай на *Slavia Orthodoxa*. Също толкова важно и до известна степен свързано със собствената оценка на общността е и съзнанието на полския читател, неговото познаване на историята, на традициите на отделните народи и славянски култури, което води до по-голям или по-малък интерес или към реалното умение да разпознава, разбира, оценява. Подходящ пример за последното е сравнително слабото присъствие на старата хърватска литература в рамките на полската култура. Старохърватската литература не е натоварена с конотации за идентичност, свързана е със същия – латински – културен кръг и би трябвало да има по-широка рецепция, а всъщност и тя е в положението на останалите средновековни южнославянски литератури

– далечна, неразбираема, екзотична. Трябва да се отбележи, че в този контекст проблемът за скромната рецепция на южнославянските литератури в полското културно пространство не се отнася само към средновековния им репертоар, а и към тях като цяло. Смята се, че те са непознати, прекалено различни и трудни за четене, а често и дори неотличими една от друга, асоциирани единствено с далечните Балкани¹.

При разглеждането на проблема за присъствието и позицията на средновековните южнославянски литератури, в случая конкретно на старобългарски и старосръбски текстове в превод на полски език, трябва да се избере определен ракурс на прочит, да се експонират няколко възможни перспективи, а в този случай това може да се направи, като се посочат аспектите периферност, жанр и паратекстуалност.

I. ПЕРИФЕРНОСТ

Съзнателно няма да коментирам широко явлениято *периферност*, което е характеристика на всеки превод както по отношение на изходната, така и по отношение на целевата култура. Трябва да се припомни само неговата основна дефиниция, която може да послужи като изходна точка и своеобразен смислов хоризонт в разглеждането на проблема за рецепцията на старобългарската и старосръбската литература в Полша. Според речниковата дефиниция на понятието периферността означава отдалеченост, второстепенност, маргинализиране, подчинена позиция, вторичност и т.н. Затова, най-общо казано, същността на периферията се определя от нейната връзка с онова, което може да се нарече център, основа или източник – онова, което е силно и доминиращо; нейното естество се определя от принадлежността ѝ към абстрактната конструкция „център – периферия“, която се прилага в различни и често далечни дискурси. Като такава периферността се появява преди всичко в символните пространства, разбирани от Пиер Бурдийо като договорени интерактивни „полета“, в които се води борба за доминираща позиция, която влияе на образа на политическата, икономическата, обществената и културната реалност (Bourdieu, Wacquant 2001: 78; вж. също Ciesielski 2003; Zarycki 2007). В контекста на периферността на преводите възможността за създаване на образи е ключова, тъй като тук става въпрос точно за заемане на главно или второстепенно място, за присъствие или отсъствие на изходната литература и култура в ареала на целевата литература и култура; с други думи – става въпрос за познавателни, комуникативни, диалогични възможности. Това обхваща и проблема за своеобразната конкуренция между преводните литератури, стимулирана от статута им на т.нар. централни литератури – световни или големи,

¹ Балканското фолклорно творчество е малко по-добре познато, но и в този случай не може да се говори за обширни и задълбочени знания.

и на т.нар. полупериферни и периферни – малки или слаби. Очевидно е, че първите имат монопол, за което говори и Марко Юван, който обръща внимание на доминиращите посока и диапазон на превод, показващи „асиметрията между влиятелните сили в световната литература“. По думите на автора „въпреки че преводите са *идеалните* врати и прозорци към света (първите за писателите, вторите за читателите), изпълнявайки ролята на медиатори в межкултурния диалог и в процеса на интернационализиране на естетическия дискурс, те са също така *реално* подчинени на асиметриите между световните политически, икономически, езикови и литературни системи“ (Juvan 2014: 39, 40). Теорията за полисистемите на Итамар Еван-Зохар, родена от дългогодишни проучвания на преводните процеси, описва точно тази специфична ситуация, диктувана от единоборство и изключване, подвластна на модела за действие на централните литератури (на т.нар. големи народи) и периферните литератури (на т.нар. малки народи). Теорията на Еван-Зохар се съсредоточава върху сложните и променливи условия, определящи съществуването на преводните литератури (Even-Zohar 2009).

Според Божена Токаж на полската литературна сцена доминират преводи от т.нар. големи европейски литератури (френска, италианска, немска, руска), а през последните години основно от англезичните литератури, което е резултат от определени моди, пазарни предпочитания, а дори и от особеното разбиране за обществен интерес. Голямата диспропорция в преводите на текстове от други литератури е сериозен проблем, който частично се отнася към западнославянските, а в най-голяма степен към южнославянските литературни творби (между които от средновековната южнославянска и от фолклорната традиция). Според изследователката причините за това състояние на книжния пазар трябва да се търсят в различни исторически, политически и обществени явления, а най-вече сред унифициращите фактори и стереотипи, които определят светогледа и отношението на самите славяни. Б. Токаж твърди, че „поляците притежават изключително малко преводи от славянски литератури, което се вижда особено добре, когато се сравни присъствието на полската литература в другите славянски държави. В резултат от това не познаваме добре другите славянски литератури и култури и погрешно смятаме, че те приличат на полската“ (Tokarz 2010: 19). Приликата и оприличаването са ключови категории, изразяващи както чувство за общност, така и тенденции за фалшиво унифициране, преди всичко редуциращо и изключващо онези елементи, които възприемащата група не смята за родни, собствени и се отнася към тях като към чужди, защото са ѝ непознати, въпреки че – както констатира споменатата тук изследователка – всяка култура може да приюти фрагменти от други култури и „те не нарушават идентичността ѝ, точно обратното – обогатяват я, създават взаимни връзки“ (Tokarz 2010: 8). В това отношение ролята и мисията на превода, разбран като „херменевтично събитие“ (Kozak 2009: 9), са неопценими. От тази гледна точка преводът е акт на литературна, културна и обществена

комуникация, а следователно е и свързващ фактор, създаващ пространство за среща и диалог между култури, между модели и парадигми, които могат да бъдат сродни или напълно различни.

Струва си да се добави, че на полския книжен пазар все още има много малко преводи на текстове от средновековните южнославянски литератури и в полската наука рядко се подема темата за рецепцията на тези литератури. Едвард Балцежан сочи, че в Полша все още не съществува история на преводната литература, и подчертава, че на този проблем не се обръща внимание в полската наука. По-късно въпроса за липсващата история на превода повдига отново Б. Токаж, която точно в контекста на южнославянските литератури пише за очевидните ползи, свързани със запълването на тази празнина (Balcerzan 1982: 239–255; Tokarz 2010: 125). Според нея изследвания на превода и рецепцията на творбите от Балканите биха имали особена стойност преди всичко за историците на полската литература, но трябва да се добави, че те биха били полезни за всички филолози, и особено за славистите.

Това убеждение застава в основата на проекта „Полската рецепция на книжнината и фолклора на народите от кръга *Slavia Orthodoxa* – история и библиография на преводното творчество“, чиято цел е да опише историята на рецепцията на средновековните славянски литератури и фолклора на базата на вече съществуващи преводи на полски език. В рамките на проекта се осъществи и задачата да се направи библиографски каталог, който да илюстрира историята на преведената в Полша литература на православните славяни – в това число на старобългарската, старосръбската и староруската литература, както и фолклорното творчество на източните и южните славяни. Трябва да се отбележи, че начален тласък на проекта дават по-ранни изследвания, направени от представители на полските палеославистични среди – свързаните с тях изводи са оповестени в многобройни публикации, които показват проблематизираното поле разностранно, но само частично (вж. например Kawecka, Petrov, Skowronek 2009: 247–255; Kawecka, Petrov, Skowronek 2010: 175–188; Kawecka, Petrov, Skowronek 2011; Kawecka, Petrov, Skowronek 2011a: 309–314; Stradomski 2011; Naumow 1974; Naumow 1992; Naumow 1995; Naumow 1996).

Основен резултат от изследванията, направени в рамките на проекта, е полученият цялостен образ, който позволява да се документира и анализира широкият контекст на историята на рецепцията на средновековните славянски литератури и народното творчество на православните славяни, както и историята на техните преводи на полски език. Събраните в рамките на проекта данни дават база за много нови интересни анализи и потвърждават редица по-ранни предположения, например тези, свързани с асиметрията в областта на превежданите литератури, изборите, предпочитанията, нуждите на читателите и др.

Мнението за несиметричното съществуване на преводните литератури, или доминиращата позиция на т.нар. големи световни литератури и пери-

ферното присъствие на т.нар. малки литератури в символичното пространство на целевата културна среда не е ново. То се появява като резултат от сравнителни изследвания, а по-късно допринася за оценяването и развитието на самата транслатология. В това отношение трябва да се вземе под внимание становището на словенския литературовед Антон Оцвирк, който значително задълбочава разбирането на ценността на превода и изнася на светло проблема с преводите на творчеството на т.нар. малки народи, постулирайки необходимостта от превеждането на литератури, смятани за по-малко известни, маргинални и периферни. Той твърди, че „най-ефективното и изразително средство, подпомагащо разпространяването и обмена на произведения на изкуството, е преводът. Единствено тесен кръг високообразовани хора си служи с три или четири европейски езика; срещат се и такива читатели, които освен че се наслаждават на творби, възприемани в оригиналните им езици – френски, италиански, испански, немски или английски, биха искали да се доближат до творби, написани на норвежки, руски, полски, а дори и чешки или унгарски. Преводът в това отношение изглежда като незаобиколима необходимост – благодарение на него в организацията на даден народ могат да се интегрират чужди ценности; освен това, пак благодарение на него, по-широка публика има възможност да се запознае с европейското литературно творчество, до което иначе не би имала достъп. Затова и в сравнителното литературознание проблемът за превода е изключително важен – той не само изяснява въпроса за межкултурните контакти, но представлява конкретна отправна точка за научно разбираня анализ на влиянията“ (цит. според Juvan 2014: 37; вж. Ocvirk 2010: 231).

Днес ролята на превода в межкултурната комуникация е очевидна и се изследва не само от компаративистиката, но преди всичко от гледната точка на интеркултурната комуникация и диалог. Въпреки това проблемът за доминацията или периферността на преводните литератури все още е актуален. Много изследователи засягат трудния въпрос за интерференциите в т.нар. символично пространство, наричано от П. Бурдийо „поле“, а за моите цели определено като поле на целевата, т.е. полската култура.

II. ЖАНР

Както вече беше споменато, ролята и ценността на превода са извън всякакво съмнение. Неоценимо е, че чрез него се срещат две, понякога много различни една от друга и далечни култури, културни модели и парадигми, а между тях се установява специфична, диалогична и хибридна взаимовръзка. Тази среща е херменевтично явление, свързано с комуникацията (Tokarz 2010: 7). От универсална гледна точка ценността на литературния превод е очевидна, но от локална перспектива (от гледната точка на конкретното пространство) проблемите за присъствието и отсъствието на преводната литература, за необходимостта от нея или за нейната ненужност, за тър-

сенето на определена изходна култура, за нейното приемане и действие на терена на целевата култура вече не са така еднозначни и лесно измерими.

В контекста на преводите на старобългарски и старосръбски текстове на полски език, като се има предвид критерият за присъствие и отсъствие, особено интересни са антологията на тези литератури². Казвайки очевидно, трябва да се подчертае важната роля на антологията в процеса на разпространяване на всяка изходна литература чрез преводи, в установяването на нейното влияние, на нейното присъствие или отсъствие в читателските среди и в съзнанието на читателската публика от целевата култура. Още от древността антологията е натоварена с познавателни, кодификаторски и дидактично-популяризиращи задачи (вж. Słomak 2017), а в съвременното ни играе важна роля (също така) и като инструмент за подреждане на културното наследство и моделирането на литературния канон (вж. Kornhauser 2005). В преводаческата практика обаче тя получава и допълнителна мисия – не само представя, но също така влиза в диалог, води до интеркултурна комуникация. В случая на антологии с преводна литература тяхното съдържание се определя от избора и вкуса на преводача, чийто статут е идентичен с позицията на всеки съставител на антология. Според Михал Марковски „всяка колекция е особен вид репрезентация, която винаги отправя към някакъв начин на виждане. Ще повторя: не отправя към визията на нещо, а към начина на виждане“ (Markowski 1997: 102). Следователно ключови са методът и стратегията на преводача съставител, чрез които той създава своеобразно пространство на разпознаване и посвещаване, на диалог между двете култури – изходната (старобългарска, старосръбска) и целевата (полската). Създадената от преводача антология е субективен и личен сборник, зависим от неговите собствени предпочитания, наклонности, умения, а често и от неговата принадлежност към едната или двете култури, от умението му да участва в тях. Според Евгения Прокоп-Янец в такъв вид сборник не е възможно да се наблюдава отсъствие на съставителя на антологията (както и на преводача – бел. И. Л.-В.), макар че той може „да изглади противоречията между изискването за обективност и своето право на субективизъм“ (Prokop-Janiec 1992: 43; вж. и Kokoszka 2017).

Също така всяка преводна антология е жанр, който се среща в три разновидности: историческо-обзорен, тематичен и юбилеен (вж. Smulski 2017). Разбира се, и в този случай решението зависи от преводача съставител, който, заемайки се със задачата да представи изходната култура и литература,

² Преводите на българското и сръбското народно творчество, както и съществуващите техни антологии са оставени извън рамките на настоящото изследване. Полските преводи на фолклора на южните славяни също представляват важна тема, която изисква самостоятелно проучване.

да създаде межкултурен диалог, носи и отговорността за определеното съществуване на антологията в пространството на целевата култура.

Полските читатели могат да се запознаят само с няколко антологии, т.е. колекции, които са „особен вид репрезентации“ на старобългарски и старосръбски текстове. Трябва да се прибави, че към тях причисляваме и сборници, които са или изцяло посветени на тези литератури, или им отделят само частично внимание.

Известни са две антологии със старобългарски текстове, които са подредени според литературно-исторически и тематични критерии: *Siedem niebios i ziemia. Antologia dawnej prozy bułgarskiej*. Oprac. T. Dąbek-Wirgowa. Warszawa, 1983; *Ziemsy aniołowie niebiańscy ludzie. Anachoreci w bułgarskiej literaturze i kulturze*. Wybór i wstęp G. Minczew. Białystok, 2002. Първата съдържа 39 превода на текстове, сред които апокрифи, легенди, жития, разкази; сборникът включва кратък увод и информация за старобългарската литература, а също така списък на използваните източници и илюстрации. Втората антология съдържа 16 превода на жития, служби, легенди, похвални слова; сборникът има обширен увод и информация за старобългарската литература – много място е отделено на агиографската литературна традиция, на историческите и културните реалии; всеки текст се предхожда от коментар заедно с посочване на използвания източник; публикувани са и илюстрации).

Предлага се също така и още една публикация с антологичен характер: *Niewidzialne skrzydła. Antologia poezji bułgarskiej (Od IX wieku do roku 1944)*. Wyb. E. Konstantinowa, W. Gałązka, przedm. W. Gałązka. Kraków, 1987. В нея са събрани български поетични творби, сред които обаче само четири са от епохата на Средновековието: *Проглас към Евангелието* от Константин-Кирил Философ, *Азбучна молитва* от Константин Преславски, анонимната *Похвала за цар Симеон*, *Молитва към Света Богородица* от Димитър Кантакузин; в сборника е поместен увод с много общ характер и могат да се намерят само няколко сведения за старобългарската книжнина. Антологията съдържа кратки биографични бележки, липсва списък на използваните източници.

Старосръбските текстове от своя страна са достъпни в три колекции, които са подредени съответно по историко-обзорен, хрестоматийно-дидактичен и юбилеен модел: *Dar słowa. Ze starej literatury serbskiej*. Wyb. i oprac. A. E. Naumow, przeł. T. Wątor-Naumow, A. E. Naumow, W. Kotwiczowa. Łódź, 1983; *Literatura serbska i chorwacka. Antologia tekstów*. Cz. 1. Teksty zestawia M. Jakóbiec-Semkowowa. Wrocław, 1994; *Inskrypcja na srebrnej sukience. Antologia serbskiej poezji XVIII i XIX wieku w przekładzie Marii Dąbrowskiej-Partyki*. Red. D. Gil, C. Juda, M. Czerwiński. Kraków, 2007. *Dar słowa. Ze starej literatury serbskiej* съдържа 53 превода – текстовете са преведени изцяло или във фрагменти, между тях жития, служби и канони, похвални слова, акатисти, молитви; сборникът съдържа обширен послеслов – характеристика на

старосръбската литература, информации за културната специфика и историческите реалии, а също така кратка информация за използваните източници; антологията обхваща и бележки за авторите, информации за текстовете с обяснения, кратък речник на мотивите и библейските образи, кратък речник на литературните термини. *Literatura serbska i chorwacka. Antologia tekstów* (Ч. 1) представлява сборник от типа христоматия, в който са поместени само 5 средновековни текста, написани от св. Сава (1175–1236), княз Стефан Лазаревич (1374/5–1427), Ефрем (1311–1399/1400), Дометиан (1210 – след 1264), Силуан (XIV в.); текстовете не са преведени на полски език – повечето фрагменти на творбите са на съвременен сръбски или хърватски език; направено е много кратко предисловие, липсва списък на използваните източници. Третата антология *Inskrypcja na srebrnej sukience* е двуезично издание; освен останалите преводи включва 7 превода на текстове от епохата на Късното средновековие, написани от Арсений III (1633–1706), Арсений IV Йоанович Шакабента (1698–1748), Гаврил Стефанович Венцлович (ок. 1680–1749); сборникът съдържа кратко въведение с тържествен характер по повод юбилея на проф. Мария Домбровска-Партика, авторка на преводите; направени са пояснения за избраните илюстрации; липсва списък на използваните източници.

Читателите имат възможност да се запознаят и с две антологии, събиращи т.нар. кирило-методиевски текстове и апокрифи и легенди от ареала на православните южни славяни. Това са: *Pasterze wiernych Słowian. Wyb., przeł., oprac. A. Naumow. Kraków, 1985*; *Apokryfy i legendy starotestamentowe Słowian południowych. Wybór i red. G. Minczew, M. Skowronek. Kraków, 2006*. Първата от посочените антологии съдържа 12 превода на текстове от старата книжнина, преведени изцяло или във фрагменти – т.нар. кирило-методиевски текстове, между които *Азбучна молитва* от Константин Преславски, *За буквите* от Черноризец Храбър, *Проложното житие на Константин-Кирил* (14 февруари) и др.; сборникът обхваща обширен предговор – информация за мисията на Солунските братя, за историческите и културни реалии и за кирило-методиевската традиция; след всеки текст са поместени обяснения и коментар заедно с библиографски бележки; текстовете са допълнени с информации за авторите, бележки за по-важните исторически личности, свързани с дейността на Константин-Кирил и Методий; добавен е и кратък речник на литургично-литературните термини). Втората антология включва 107 превода на текстове от старата книжнина – старозаветни апокрифи, народни предания и легенди; сборникът съдържа подробен списък на използваните източници и на съкращенията; включено е обширно въведение, посветено на старозаветните псевдоканонични текстове в южнославянската ръкописна традиция и старозаветните легенди във фолклора на православните славяни от Балканите; поместена е също така и информация от издателите, обширна библиография – списък на използваните източници и научна литература, списък на илюстрациите, индекс на

историческите личности, светците, митическите, библейските и псевдоканоничните герои, индекс на топонимите, множество обяснителни бележки.

Както се вижда, изброените антологии и сборници с полски преводи на средновековни южнославянски текстове се различават по приетите принципи на организация, по концепциите си и формите на осъществяването им.

Трябва да се спомене, че освен в антологичните колекции единични преводи на средновековни текстове, които са или поредни издания на вече публикувани преводи на старобългарски и старосръбски творби, или напълно нови преводни и популяризиращи предложения, също така се публикуват и в списания или научни изследвания. Ценността на тези дори и инцидентни преводи, разбира се, е безспорна, защото всяко събитие от този тип има познавателно и популяризиращо измерение. Все пак обаче за реалното присъствие на дадена изходна култура и литература в пространството на целевата култура решаващо значение има именно нейното по-обширно, най-често антологично представяне.

Съществуващите антологии и сборници, в които са събрани старобългарски и старосръбски творби – без да се спираме на техните достойнства, – до голяма степен отразяват присъствието и познаването на тези конкретни южнославянски литератури и нуждата от техния превод. Тези книжовни традиции продължават да бъдат малко известни на полските читатели, все още се смятат за много екзотични, далечни и трудни за възприемане. Въпреки това през последните години виждаме множество подети и реализирани инициативи за превод на средновековни славянски текстове, в това число и старобългарски, и старосръбски, което води до нарастване на интереса, ако не точно към тези литератури, то поне към книжовността на *Slavia Orthodoxa*, от която те са неразривна част. От такава гледна точка усилията на полските палеославистични среди са неоченими. Благодарение на тях вече се появиха редица ценни преводни публикации. В серията, озаглавена *Biblioteka Duchowości Europejskiej*, издавана най-напред в Гнезно, а сега в Краков, до този момент са публикувани пет крупни антологии на средновековни славянски произведения: *Kult świętego Mikołaja w tradycji prawosławnej*. Wyb. i oprac. A. Dejniewicz. Gniezno, 2004; *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*. Wyb. i oprac. A. W. Mikołajczak, A. Naumow. Gniezno, 2006; *Franciszek Skoryna z Połocka. Życie i pisma*. Wyb. i oprac. M. Walczak-Mikołajczakowa, A. Naumow. Gniezno, 2007; *Uczniowie Apostołów Słowian. Siedmiu Świętych Meżów*. Oprac. M. Skowronek, G. Minczew. Kraków, 2010; *Święci Konstantyn-Cyryl i Metody – patroni Wschodu i Zachodu*. Cz. 1: *Apostołowie Słowian w dawnej Europie*. Oprac. zesp., red. A. Naumow. Kraków, 2013.

Всички достъпни на полската читателска публика сборници са различни по отношение на своето съдържание и стойност. Само няколко могат да се определят като концептуално цялостни колекции на преведени на полски език старобългарски и старосръбски текстове. Въпреки редица проблеми от

разностранен характер трябва да се отбележи безспорното значение на тези сборници за познавателния, популяризиращ и интеркултурен процес. Необходимо е да се оценят усилията на техните автори – съставители, преводачи-съставители, за които говори изказаното някога мнение на Владислав Татаркевич, че „нашата епоха е епоха на антологиите – и в това няма нищо чудно, защото трябва да се улесни общуването на читателите с огромната литературна продукция на съвременето ни (а и на отминалите епохи – И. Л.-В.); за тази цел трябва да се избере и направи достъпно най-важното от тази продукция, да се предаде под формата на направена вече селекция и съкратено“ (Tatarkiewicz 1980: 5).

За това, без да давам оценки и без да правя самостоятелни по-обширни рецензии, причина за което е кратката форма на това изложение, трябва да подчертая факта, че тези колекции са резултат от определени действия – от прилагане на своеобразната процедура не само на превод, но и на представяне. Антологиите са придружени от по-задълбочени или по-кратки коментари, които по дефиниция трябва да подпомогнат по-близкото познаване и по-доброто разбиране на средновековната славянска книжнина (в това число старобългарска и старосръбска). Тази цел се постига именно чрез различен вид обяснения, бележки, пояснения, показващи особената мисия на всеки превод, който без т.нар. исторически, литературно-исторически и културен апарат е само една от многото външни, неразбираеми или дори екзотични представяния на изходна литература в пространството на целевата култура. Тук става въпрос за стратегиите както на съставителите, така и на преводачите-съставители, които може да бъдат наречени паратекстови стратегии.

III. ПАРАТЕКСТУАЛНОСТ

Понятието паратекстуалност навлиза трайно в транслатологията, защото е полезен инструмент както за дефиниране на ролята на преводача, така и за определяне на проектирания начин на новото съществуване на преведаното произведение. Трябва обаче да не забравяме, че това понятие навлиза в транслатологията неотдавна и е свързано с промяната на начина, по който се възприемат ролята и позицията на преводача – с факта, че той е включен в йерархичната структура на текста, че неговата работа се забелязва и оценява. Този процес от своя страна дава нови възможности за описание на превода, който вече не може да се редуцира до представяне на преведения текст, а включва и съответните стратегии на неговото коментиране или интегриране в новия езиково-културен контекст. Благодарение на този своеобразен прелом квалификацията на всички видове коментари, встъпления, обяснителни бележки, обяснения, съпътстващи главния преводен текст, се променя коренно. Те вече не се оценяват като израз на безсилие, не са обект на сурова критика, а се смятат за израз на отговорността и грижата на преводача. Оттук идва и одобрението на присъствието на прево-

дача, манифестирано в различни форми на паратекстуалността – понятие, развивано главно от Жерар Женет. Първоначално той ситуира този вид активност в друг контекст, но със своите изследвания дава импулс за разширяването на теорията за паратекстуалността първо към полето на литературознанието (вж. Skwarczyńska 1954; Mayenowa 1974; Danek 1980; Loewe 2004; Ocieczek 1990; Piętkowa 2001; Piętkowa 2004; Brzostowska-Tereszkiewicz 2011; Papadima 2011), а по-късно и към други полета на хуманитаристиката, а в това число и на транслаториката (вж. Venuti 1995; Venuti 1999; Skibińska 2009; Głowiński 1986).

Именно френският теоретик Ж. Женет обръща внимание на явлението паратекстуалност, той е и автор на самия термин. Отнася го към описанието на връзките на даден текст с други, обикновено по-ранни текстове, имайки предвид техни имитации и трансформации. По-късно тези връзки са дефинирани като хипертекстуални, а самата паратекстуалност остава да определя транстекстуални връзки, съществуващи между основния текст и всички съпътстващи го текстови единици (вж. Genette 1982; Genette 2014). След това той формулира понятието паратекст, описвайки неговите основни свойства и функции (вж. Genette 1987) – нова по онова време и атрактивна концепция, която навлиза трайно в литературоведските изследвания, а днес се приема за класическа описателна перспектива, полезна също преди всичко в транслатологията. Именно проблематизирането на превода значително разширява значението на паратекста, като акцентира неговата функционалност и утилитарност в процеса на рецепция на литературното произведение в пространството на целевата култура, а също така изтъква позицията и ролята на преводача не само в самия преводен процес, но и в своеобразното проектиране на конкретен тип възприемател на превода (вж. Soliński 2012: 338; Lalak 1994: 299; Brzozowski 2001). В първоначалното и класическо разбиране на паратекста към него трябва да се причислят текстове, които са зависими от главния текст, т.е. заглавия, подзаглавия, наслови, мото, встъпления, уводи, послеслов, коментари, бележки от издателя, анотации, илюстрации и др. (вж. Genette 2014: 9). Съзнателно избягвам проблематичния въпрос за метатекста и паратекста, въздържайки се от глас в дискусиата за техните прилики и разлики, която произтича от неясното разграничаване на двете категории в самите трудове на Женет (вж. Loewe 2007: 66–75), и обръщам внимание на особения статут и функция на паратекста.

Паратекстуалният инструментариум на превода е очевиден резултат от действия, мотивирани от конкретни предпоставки, от които най-важната е четивността на текста, свързана с очакваната от преводача рецепция и предполагаемия начин на възприемане от страна на читателя. Очакваното възприемане на творбата, разбирано като резултат от близостта на реакциите на първичния и вторичния читател, е възможно само с помощта на паратекста, който, след като е създаден и функционализиран като конкретно

упътване за възприемателя, отразява своеобразната образователна мисия на преводача и определя неговото място в книжовната култура (вж. Soliński 2012). Следователно тук става въпрос, от една страна, за реализирането на конкретна стратегия за влияние върху читателя, която се стреми да доведе до правилния прочит на преведения текст, а от друга страна – за ролята и позицията на самия автор на превода (Urbanek 2006: 24).

В стратегиите на преводача, които се изявяват в неговата паратекстуална активност, се крие мисия от по-висш порядък, свързана със самата същност на превода, а именно задачата да се създава своеобразно време-пространство на срещата, която Б. Токаж нарича съединение „на две култури и две личности, участващи в две различни биографични, емоционални, исторически, естетически, артистични, етични, ментални хронологии“ (Токаж 2010: 229). По думите на славистката „изборът на преводача на художествена литература винаги зависи от неговите знания, от неговата чувствителност, от компетентността му и от неговото епистемологично и соматично любопитство, а също така и от неговите творчески възможности. Той дава на родните читатели естетичен предмет, който според него може да ги развълнува“ (Токаж 2010: 165), затова и трябва да се подчертае значението на паратекста за този осъществяващ се във времето и пространството акт на общуване и да се обърне внимание на познавателно-дидактичната роля на всеки вид паратекстуална активност.

Направеният от гледна точка на паратекстуалността преглед на достъпните на полските читатели антологии на старобългарската и старосръбската литература и на сборниците, в които са поместени принадлежащи към тях (и в по-широк смисъл към средновековните славянски литератури) текстове, показва разнородните избори на форми на коментар, а също така многобройните, разностранни и различаващи се стратегии на представяне на преведените творби.

Дори и най-повърхностният преглед на антологиите от тази перспектива води до извода, че историята на полските преводи на тези две средновековни южнославянски литератури показва яркото съзнание за посредничество и отговорност на преводачите, играещи ролята на представители и популяризатори на тези литератури. Нещо повече, в т.нар. най-нови антологии се забелязва значително нарастване на всички типове коментари, съпътстващи преводите.

Освен грите изключения: *Niewidzialne skrzydła. Antologia poezji bułgarskiej (Od IX wieku do roku 1944)*; *Literatura serbska i chorwacka. Antologia tekstów i Inskrypcja na srebrnej sukience. Antologia serbskiej poezji XVIII i XIX wieku*, включващи сборник на преведена на полски език българска поезия от Средновековието до средата на XX в., христоматиен сборник на непереведени (!) на полски език сръбски и хърватски текстове и юбилейна антология, посветена на преводачката на поместените в нея късносредновековни сръбски творби – всички останали антологии се характеризират с по-сложен или по-

опростен паратекстуален инструментариум. Те са публикации на преводни произведения, допълнени с коментари във формата на увод, обяснителни бележки, послеслов, речник на термините, библиография, илюстрации и списък на съкращенията. Всички тези сборници показват конкретните функции, които са им определени от издатели и преводачи. Целта, както изглежда, е ясно формулирана – става въпрос не само за популяризиране, но и за определен вид културно-обществена мисия, която да бъде изпълнена чрез познавателно-образователно представяне на по-значимите паметници на средновековната книжнина на православните славяни от Балканите. Трябва да се подчертае, че тази ясно формулирана концепция на превод, придружен от коментари, се развива във времето, тъй като заедно с всяко следващо издание се забелязва включването на все по-разнообразни и все повече текстове, действащи около и спрямо превода. Тези текстове са пример за интенционална, разнопосочна паратекстуална активност. Целта на поместените в антологиите паратекстове е очевидна – те трябва да подпомогнат правилния прочит – да улеснят разбирането на произведенията чрез обясняване на техния контекст и традиции, на свързаните с тях исторически явления, културни и литературни пространства, идейни репертоари, тематични корпуси, наративно-изобразителни стратегии и др. Това е разбираемо и дори желателно по отношение на преведения корпус от средновековни текстове, който не е лесен за възприемане поради специфичната си структура, послание, културен контекст, историческо, политическо, литургично значение, въпреки че творбите от културния кръг на *Slavia Orthodoxa* не са така далечни поради общите корени на християнската култура и литературното творчество. Включените към антологиите паратекстуални коментари, натоварени с ясна задача, също така свидетелстват и за присъствието на самите преводачи и редактори, макар че тази своеобразна видимост се разкрива в различна степен в отделните публикации. Въпреки това авторите на тези коментари винаги играят ролята на адресат, възприемател, адресат-представител и критик на чуждата литература, което според Б. Токаж произлиза както от отреденото на преводача място във веригата на комуникация, така и от направения избор и предпочетената стратегия на действие, в този случай на паратекстуално действие (Tokarz 2010: 172).

В заключение, без да се спирам на преимуществата на отделните проекти и техните реализации, може да се каже, че съществуващите в Полша сборници или единични публикации на старобългарски и старосръбски произведения до голяма степен отразяват знанието за и нуждата от тези конкретни южнославянски литератури и тяхното присъствие. Те все още не са добре познати на полските читатели, продължават да бъдат оценявани като много екзотични, далечни и трудни за възприемане. Въпреки това подетите през последните години и осъществени инициативи за превод на средновековни славянски литературни произведения, в това число и на старобългарски и старосръбски, предизвикват нарастването, макар и в незадоволителна за

преводачите и изследователите степен, на интереса към тези литературни системи и културни пространства. Трябва да се добави, че изредените публикации – сборници с преведени на полски език средновековни текстове на южните славяни, а в това число и старобългарски, и старосръбски творби, се характеризират с яркото самосъзнание на преводачите и отговорността им, проявяваща се най-често в грижата да се осигури еквивалентността между превода и оригинала, да се запази възможно най-верният образ на изходната култура, да се направи адекватен и верен коментар на реалиите и спецификата на чуждата литература, което може да се обясни с помощта на категорията *bridgehead*, т.е. преводач-укрепител (вж. Dollerup 1995: 46–48; Jarniewicz 2002: 35). По думите на Александър Бжуска „преводите, направени от този тип преводачи, се отличават с изключителна вярност към оригинала, която е породена от уважението, а често и от възхитата към културното наследство, смятано за периферно. Те се създават с убеждението, че помагат на качествени текстове да просъществуват в рамките на целевата култура“. Бжуска добавя, че „все пак по-точно тук е понятието *bridgehead*, използвано от Кай Долеръп, за да опише преводачите, които като едни от малкото в своята културна среда владеят език, оставащ извън периметъра на всестранен интерес в дадена държава. Убедени, че изходната култура има какво да даде на целевата, имайки слабост към първата, решават да приемат ролята на медиатори и разпространители на „екзотичната“ литература, за да събудят интереса на читателя на целевия текст. По този начин в известен смисъл създават мостове между културите, давайки възможност на по-слабата култура да просъществува в съзнанието на участниците в доминиращата култура“ (Brzózka 2011: 149–150).

Превод от полски език Адриана Ковачева

ЛИТЕРАТУРА

- Balcerzan 1982 B a l c e r z a n, E. Kręgi wtajemniczenia. Czytelnik. Badacz. Tłumacz. Pisarz. Kraków, 1982.
- Bourdieu, Wacquant 2001 B o u r d i e u, P., L. J. D. W a c q u a n t. Zaproszenie do socjologii refleksyjnej. Warszawa, 2001.
- Brzostowska-Tereszkiewicz 2011 B r z o s t o w s k a - T e r e s z k i e w i c z, T. Parateksty w przekładzie literaturoznawczy. – In: Między oryginałem a przekładem. Parateksty przekładu. Kraków, 2011, 217–229.
- Brzozowski 2001 B r z o z o w s k i, J. Czytelnik projektowany w przekładzie: problem paratekstu. – In: Ślady obecności. Traces d’une présence. Kraków, 2001, 61–69.
- Brzózka 2011 B r z ó z k a, A. Czy strategia redukcji może służyć egzotyacji, czyli gdzie się podziała Sierotka Marysia w angielskim przekładzie. – Przekładaniec, 22–23, 2011, 146–158.

- Ciesielski 2003 C i e s i e l s k i, R. T. Pierre'a Bourdieu rzeczywistość pól. – Filo-Sofija, 3, 2003, № 1, 137–143.
- Danek 1980 D a n e k, D. Dzieło literackie jako książka. Warszawa, 1980.
- Dollerup 1995 D o l l e r u p, C. Translation as Imposition vs. Translation as Requisition. – In: Translation as Intercultural Communication. Amsterdam, 1995, 45–56.
- Even-Zohar 2009 E v e n - Z o h a r, I. Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim, przeł. M. Heydel. – In: Antologia teorii przekładu literackiego. Kraków, 2009, 197–203.
- Genette 1982 G e n e t t e, G. Palimpsestes: La Littérature au second degree. Paris, 1982.
- Genette 1987 G e n e t t e, G. Seuils. Paris, 1987.
- Genette 2014 G e n e t t e, G. Palimpsesty. Literatura drugiego stopnia. Gdańsk, 2014.
- Głowiński 1986 G ł o w i ń s k i, M. O intertekstualności. – Pamiętnik Literacki, 77, 1986, № 4, 75–100.
- Jarniewicz 2002 J a r n i e w i c z, J. Tłumacz jako twórca kanonu. – In: Przekład, język, kultura. Lublin, 2002, 35–42.
- Juvan 2014 J u v a n, M. Literatura światowa a przekład. – Przekłady literatur słowiańskich, 1, 2014, № 5, 34–51.
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2009 K a w e c k a, A., I. P e t r o v, M. S k o w r o n e k. Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 1); Aneks do bibliografii powojennych przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (do roku 2007). – In: Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne. T. 4. Kraków, 2009, 247–255, 256–273.
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2010 K a w e c k a, A., I. P e t r o v, M. S k o w r o n e k. Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 2); Aneks do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski. – Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Rossica, 2010, № 3, 175–188, 189–193.
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2011 K a w e c k a, A., I. P e t r o v, M. S k o w r o n e k. Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 3); Aneks do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (ks. protorejy Stanisław Strach, przekłady w rubryce Język naszej liturgii, „Przegląd Prawosławny”, 1996–2010). – Rozprawy Komisji Językowej, 56, 2011, 67–90.
- Kawecka, Petrov, Skowronek 2011a K a w e c k a, A., I. P e t r o v, M. S k o w r o n e k. Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 4); Aneks do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski. – In: Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne. T. 6 (Piśmiennictwo cerkiewnosłowiańskie i

- sztuka cerkiewna w kulturze Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej). Kraków, 2011, 309–314, 315–325.
- Kokoszka 2017 K o k o s z k a, M. Wybory autorskie. Przyczynek do charakterystyki zjawiska. – In: Antologia literacka. Przemiany, ekspansja i perspektywy gatunku. Katowice, 2017, 50–61.
- Kornhauser 2005 K o r n h a u s e r, J. Antologia jako projekt historycznoliteracki. – Pamiętnik Słowiański, 55, 2005, № 1, 123–129.
- Kozak 2009 K o z a k, J. Przekład literacki jako metafora. Między „logos” a „lexis”. Warszawa, 2009.
- Lalak 1994 L a l a k, M. Słowo kuszące. O perswazyjności tekstu okazjonalnego. – In: Rozgrywanie światów. Formy perswazji w kulturze współczesnej. Szczecin, 1994, 291–300.
- Loewe 2004 L o e w e, I. Parateksty, pre-teksty czy możliwe para-gatunki? – In: Gatunki mowy i ich ewolucje. Tekst a gatunek. T. 2. Katowice, 2004, 180–188.
- Loewe 2007 L o e w e, I. Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej. Katowice, 2007.
- Markowski 1997 M a r k o w s k i, M. Kolekcja: między autonomią i reprezentacją. – Teksty Drugie, 46, 1997, № 4, 89–103.
- Mayenowa 1974 M a y e n o w a, M. R. Teoria tekstu a tradycyjne zagadnienia poetyki. – In: Tekst i język. Problemy semantyczne. Wrocław, 1974, 299–311.
- Naumow 1974 N a u m o w, A. Przekład z języka cerkiewnosłowiańskiego wobec problemów warstwy pośredniczącej i segmentacji tekstu. – In: Z teorii i historii przekładu artystycznego. Kraków, 1974, 85–93.
- Naumow 1992 N a u m o w, A. O przekładaniu starych tekstów cerkiewnych na język polski. – Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Sławistyka, 6, 1992, 195–201.
- Naumow 1995 N a u m o w, A. Czy język jest konfesyjny? Uwagi przy przekładaniu Franciszka Skoryny. – Roczniki Humanistyczne, 43, 1995, № 7, 33–41.
- Naumow 1996 N a u m o w, A. Trudna sztuka przekładania – Orthodoxya. – Przegląd Prawosławny, 129, 1996, № 3, 15–17.
- Ocieczek 1990 O c i e c z e k, R. Rama literacka. – In: Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze. Renesans. Barok. Wrocław, 1990, 775–779.
- Ocvirk 2010 O c v i r k, A. Teorija primerjalne literarne zgodovine (1936). Ljubljana, 2010, <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/ezmono:tplz/VIEW/>
- Papadima 2011 P a p a d i m a, M. Głos tłumacza w peritekście jego przekładu: przedmowa, posłowie, przypisy i inne zwierzenia. – In: Między oryginałem a przekładem. Parateksty przekładu. Kraków, 2011, 13–31.
- Piętkowa 2001 P i ę t k o w a, R. Paratekst w tekstach naukowych – informacja i/lub reklama. – In: Stylistyka a pragmatyka. Katowice, 2001, 201–211.
- Piętkowa 2004 P i ę t k o w a, R. Paratekstualność w dyskursie naukowym. – In: Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki. Kielce, 2004, 119–134.

- Prokop-Janiec 1992 Międzywojenna poezja polsko-żydowska. Antologia. Wyb., oprac., wstępem op. E. Prokop-Janiec. Kraków, 1992.
- Skibińska 2009 S k i b i Ń s k a, E. O przypisach tłumacza. Wprowadzenie do lektury. – In: Przypisy tłumacza. Wrocław–Kraków, 2009, 7–19.
- Skwarczyńska 1954 S k w a r c z y Ń s k a, S. Schemat konstrukcyjny dzieła literackiego z aspektu kompozycji. – In: S k w a r c z y Ń s k a, S. Wstęp do nauki o literaturze. T. 1. Cz. 3. Warszawa, 1954, 393–423.
- Sławiński 1988 Słownik terminów literackich. Red. J. Sławiński. Wrocław, 1988.
- Słomak 2017 S ł o m a k, I. Ἐπιτομή w czasach antycznych i późniejsza recepcja pojęcia: europejskie anthologiae nowożytne (rekonesans). – In: Antologia literacka. Przemiany, ekspansja i perspektywy gatunku. Katowice, 2017, 34–49.
- Smulski 2017 S m u l s k i, J. Antologia – ewolucja i dzisiejszy status gatunku. Kilka elementarnych oczywistości. – In: Antologia literacka. Przemiany, ekspansja i perspektywy gatunku. Katowice, 2017, 13–21.
- Soliński 2012 S o l i Ń s k i, W. Parateksty przekładu literackiego a polikulturowość (zarys problematyki). – In: Kultura w stanie przekładu. Translatologia – komparatystyka – transkulturowośćowska. Warszawa, 2012, 333–343.
- Stradomski 2011 S t r a d o m s k i, J. O obecności i recepcji tekstów średniowiecznej literatury Słowian południowych w dawnej Rzeczypospolitej (uwagi o tekstach Jana Egzarchy Bułgarskiego w rękopisach cerkiewnych w Polsce). – In: Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne. T. 6 (Piśmiennictwo cerkiewnosłowiańskie i sztuka cerkiewna w kulturze Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej). Kraków, 2011, 137–161.
- Tatarkiewicz 1980 T a t a r k i e w i c z, W. Przedmowa. – In: Antologia współczesnej estetyki francuskiej. Wyb. tekstów i wstępu, op. I. Wojnar. Warszawa, 1980.
- Tokarz 2010 T o k a r z, B. Spotkania. Czasoprzestrzeń przekładu artystycznego. Katowice, 2010.
- Urbanek 2006 U r b a n e k, D. Egzystencjalne problemy tłumaczenia a ideologizacja postawy tłumaczy. – In: Dialog czy nieporozumienie? (z zagadnień krytyki przekładu). Katowice–Warszawa–Częstochowa, 2006, 21–36.
- Venuti 1995 V e n u t i, L. The Translator's Invisibility. A History of Translation. London–New York, 1995.
- Venuti 1999 V e n u t i, L. The scandals of translation. London, 1999.
- Zarycki 2007 Z a r y c k i, T. Interdyscyplinarny model stosunków centroperyferyjnych. Propozycje teoretyczne. – Studia Regionalne i Lokalne, 27, 2007, № 1, 5–26.

(Summary)

In the article, a problem of translation of the Old Bulgarian and Old Serbian literary texts to Polish is discussed together with the basic mechanisms of the reception process of creativity revealed by the Orthodox Slavs from the Balkan region that is in other words, the works arisen in the circle of the *Slavia Orthodoxa* and their presence in the Polish culture's space which belonged to circle of the *Slavia Latina*. The considerations regard the essence and function of translation, presence and absence of translated literature – its initial version in the target space, and their foundation is located in the collections of translations existing in the Polish reading circuit. The issue of the presence or position of the Old South Slavonic literatures namely, the Old Bulgarian and Old Serbian texts in their Polish translation, is featured in several possible perspectives. The problem is exposed in the aspect of these texts' peripheral character, literary genetics, and paratextuality. By dint of the first reference, a phenomenon of asymmetry in the realm of translated literatures is emphasized which results from the domination of the so-called world literatures and the marginalization of the so-called small literatures along with the translated literary texts' place – their initial (Church Slavonic) status from the view-point of the target (Polish) culture's space, and their situation in this specific polysystem. The genetic studies' path, however, is used in order to expose a form of the translated literature's presence (Old Bulgarian and Old Serbian texts in their Polish translation), and to indicate the strategy of its introduction namely, anthology as a supporting platform of the initial (source) literature in the space of the target culture together with its presentation, dialogical, and intercultural function derived from the authorized genre. Eventually the paratextual suggestion enables to cast some light on the key role of the so-called cover namely, periphrasis in the process of reception as well as projection, and to manifest the translator's actions along with the whole collection of the translated works in order to externalize a specific strategy which consists in the translator's mission and position. It is, therefore, worth recalling that the author of any translation might act as a bridgehead, negotiator and promoter who is to bring together the both cultural spaces in the singular translation event. In the article's conclusion, the authoress accentuates the fact that the collections or individual publications of the Old Bulgarian and Old Serbian works, omitting various values of the particular projects and realizations, exist in the Polish reading circuit in order to reflect largely their presence status, knowledge, and need for those concrete South Slavonic literatures. The repeatedly sketched suppositions as for their abeyance, exotic character and perceptive difficulties are ipso facto confirmed. Also, the positive although slow transformations of the process of the Old Bulgarian and Old Serbian works' reception in Poland are highlighted which result above all from many initiatives concerning the Church Slavonic works' translation to Polish realized in recent years and equipping their representation in the dense paratextual cover, etc.

*Izabela Lis-Wielgosz,
Adam Mickiewicz University in Poznań*